

Fetvanın Osmanlı Yönetimi ve Toplum Üzerindeki Etkisi: Ebussuûd Efendi'nin Kıbrıs ve İnebahtı Fetvaları

The Influence of Fatwa on Ottoman Administration and Society: Ebussuûd Efendi's Fatwas Regarding Cyprus and Lepanto

İdris Bostan*

*Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: İ.B. 0000-0003-0850-3705

Sorumlu yazar/Corresponding author:

İdris Bostan,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: idrisbostan@gmail.com

Başvuru/Submitted: 13.12.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
30.12.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
23.01.2022

Kabul/Accepted: 23.01.2022

Atf/Citation:

Bostan, İdris, "Fetvanın Osmanlı Yönetimi ve
Toplum Üzerindeki Etkisi: Ebussuûd Efendi'nin
Kıbrıs ve İnebahtı Fetvaları." *Tarih Dergisi - Turkish
Journal of History*, 76 (2022): 35-62.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202203>

öz

İnebahtı Deniz Savaşı (1571) Akdeniz tarihinde meydana gelen en önemli donanmalar savaşlarıdır. Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethi (1570-71) üzerine Avrupa'da kurulan Haçlı ittifakının donanmaları karşısında Osmanlı donanması adeta imha olmuş, gemilerin çoğu batmış, bazılarında el konmuştu. Bu yenilgiyi telafi maksadıyla başta Tersâne-i Âmire olmak üzere Karadeniz'in Anadolu ve Rumeli kıyılarında yeni bir imparatorluk donanması kurmayı kararlaştıran Osmanlı yönetimi, donanma yapım masraflarını esas itibarıyla devlet hazinesinden karşılamışsa da başta padişah olmak üzere devlet adamları da gemi yapımı için yardımcı olmuşlardı. Bunun dışında gemi mürettebatının ihtiyacı olan malzeme ve mühimmat ile askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere devlete yardımcı olmak için zenginler teşvik edilmiş, Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin iki fetvası bu konuda etkili olmuştu. Ayrıca askerlerden savaştan kaçarken ölen veya kurtulanların helak olmalarına dair başka bir fetvası ile de Pertev Paşa'nın yaptığı tevcih ve terakkilerin tamamı iptal edildi. Bu yazıda Ebussuûd Efendi'nin Kıbrıs seferi fetvası ile İnebahtı hakkındaki üç fetvası savaşlar üzerindeki etkileri bakımından incelenecektir.

Anahtar sözcükler: Kıbrıs, İnebahtı, Osmanlı, Akdeniz, Fetva, Ebussuûd Efendi

ABSTRACT

The Battle of Lepanto (1571) is the most significant naval war that took place in the Mediterranean. The Ottoman fleet was almost destroyed, with many ships sinking or being seized by the fleet of the Crusaders which was gathered in Europe following the Ottoman conquest of Cyprus (1570-71). Following the Ottoman conquest of Cyprus in 1570-71, the European Crusaders allied, and the Ottoman fleet was almost completely destroyed, with many ships sinking and others captured by the Crusader fleet. To recover from the defeat, the Ottoman state decided to build a new imperial navy in the Imperial Shipyard as well as on the Black Sea's Anatolian and Rumelian coasts. The expenses of such a huge enterprise were mainly covered by the state treasury but statesmen, led by the sultan himself, also lend support. In addition, people of substance were encouraged to help the state in supplying the provision and ammunition for the crew as well as the needs of the military troops. In this regard, two fatwas issued by Shaikhu'l-Islam Ebussuûd were effective. Pertev Pasha's grants and promotions were also revoked after another fatwa

declared that those fleeing the battle would perish whether they died or survived. The impact of three fatwas issued by Ebussuûd regarding the Siege of Cyprus and the Battle of Lepanto is examined in this article.

Keywords: Lepanto, Cyprus, Ottoman, Mediterranean, Fatwa, Ebussuûd

Extended Abstract

One of the two most important naval battles in the history of the Mediterranean is Lepanto. The Ottomans, who were victorious over the Allied European naval powers in Preveza (1538), were defeated in Lepanto (1571). Following Preveza, the Ottoman expansion in the Mediterranean was gradual, with several expeditions organized to further consolidate its position in North Africa and the Mediterranean islands. Djerba was captured from Spain at the end of these expeditions (1560), but the Ottoman attempt to capture Malta failed (1565), despite the Ottomans' determined effort. In this period, the Ottomans moderately took France under their protection, just like Venice, by granting *ahidnâmes* and establishing amicable relations. Since the Ottomans' greatest struggle in the Mediterranean was often with Spain, granting *ahidnâmes* to France and Venice left Spain largely isolated.

Because Cyprus was a Venetian Island, the Ottomans, who were tasked with ensuring the security of pilgrimage and trade routes in the Eastern Mediterranean, did not intervene after the conquest of Egypt (1517). However, they were disturbed by the situation because the island had become a base for Christian pirate activities. A campaign to Cyprus was decided upon by a fatwa issued by *Shaykh al-Islâm* Ebussuûd Efendi and a decision made by the Imperial Council. As diplomatic contacts with Venice did not yield any results, the preparations which had already started, gained more speed. Armies from Rumelia and Anatolia were prepared for this campaign, and a large navy consisting of 350–400 ships sailed from three different points. Lala Mustafa Pasha, the commander-in-chief, lead this navy, with commanders including Piyale Pasha, Murad Reis, the chief of *levends*, and Grand Admiral Muezzinzade Ali Pasha. Eventually, with the surrender of Nicosia on September 9, 1570, and then Famagusta on August 1, 1571, the endmost outpost of the Catholic Christian World in the Eastern Mediterranean came under Ottoman rule.

The Ottoman expedition to Cyprus (1570-71) resulted in the formation of a Crusader alliance in Europe, which included states such as the Papacy, Spain, and Venice. The goal was to either retake Cyprus from the Ottomans or seize another Ottoman territory in exchange.

To prevent this alliance from organizing an operation toward Cyprus, the Ottomans set sail to the Mediterranean on May 4, 1571, under Pertev Pasha, the commander-in-chief. Later, navy ships under important figures such as Grand Admiral Muezzinzade Ali Pasha, Algerian governor Uluç Ali Pasha, Hayreddin Pashazade Hasan Pasha, Cafer Pasha, and fleets of volunteer *levend* chiefs, joined Pertev Pasha. The Ottoman fleet, which went as far

as Dubrovnik by plundering the Venetian islands in the Aegean and Mediterranean, returned from that area and anchored in the port of Lepanto.

On October 7, 1571, in the war that took place outside the Gulf of Lepanto near the island of Oxeia, which the Ottomans called *Beydemir*, the Ottoman navy was almost destroyed and most of the ships were either sunk or captured. The Ottomans lost not only ships but also their highest-ranking commanders, galley chiefs, bannermen, experienced sailors, and crews in the Battle of Lepanto. In two ways, this result was widely discussed in the Ottoman capital and was hotly debated by historians of the time. There had to be an explanation for the heavy loss suffered immediately following a victory like Cyprus, and several explanations were advanced. Some criticized war tactics and strategy by emphasizing flaws. Others interpreted the defeat as a punishment for the deterioration of moral values and non-compliance with the given covenants.

The defeat of Lepanto caused grief, but Sultan Selim II and the grand vizier Sokullu Mehmed Pasha decided to build a new navy the day after they received the news of the defeat. *Shaykh al-Islām* Ebussuûd Efendi also paved the way for new activities to be carried out with moral encouragements and with his fatwas by making some decisions based on the results of the war. One of these fatwas was about those who fought in the Battle of Lepanto, and two of them were about meeting the needs of the soldiers who would serve in the navies.

In his fatwa on the soldiers of Lepanto, he stated that those who died in the battle were martyrs and that those who survived would be rewarded in Allah's presence. Those who flee or drown while fleeing, on the other hand, will be cursed by the creator. The advocacy and conferment made by Pertev Pasha, the commander-in-chief, about all members of the navy after the war were canceled as a requirement of this fatwa. Orders were issued to other commanders, and it was requested that no one be conferred.

Shaykh al-Islām Ebussuûd Efendi contributed to the preparations after Lepanto by giving two fatwas on the importance of jihad with wealth and giving zakat for this purpose to meet the needs of the ghazis who will fight in the navy. According to him, it was the responsibility of wealthy Muslims to save money for the military equipment and ammunition required by the sea warriors who would serve on the ships. Just as the companions of the prophet Muhammed mobilized their financial resources in the early days of Islam to meet the needs of those who went to war, wealthy Muslims of the time should do the same. Besides, he issued a fatwa about zakat. According to this fatwa, he said that rich Muslims can give the zakat of that year together with their unpaid zakat and the zakat they will give in the following years. This situation also shows the gravity of the current conditions.

In this article, the fatwas issued by Ebussuûd Efendi about the Cyprus Campaign, the Battle of Lepanto, and the effects of these fatwas on the wars will be examined.

Akdeniz Tarihinin bilinen en önemli iki deniz savaşından biri olan İnebahtı, Preveze zaferine karşılık yenilgi ile sonuçlanması sebebiyle Türk tarihçiler tarafından hemen hiç araştırılmamış, buna mukabil zaferle sonuçlandığı için Avrupalı tarihçilerin de kaleminden düşmemiştir. Şüphesiz bir olgu olarak İnebahtı Deniz Savaşı, Akdeniz tarihçilerinin tarafsız bir anlayışla araştırmaları gereken en önemli konular arasındadır. İnebahtı seferinin özellikle Osmanlı cephesinden incelenmesi için yeterince arşiv belgesi ve tarihî kaynak bulunduğunu göz önünde tutmak gerekir. Divân-ı hümâyûn kararları, sefer sırasında tutulan ruus günlükleri, savaş sonrasındaki siyasi gelişmelere ait dönemin tarihçilerinin yazdıkları ve yeni bir imparatorluk donanması kurulması ile ilgili belgeler tarihi malzeme olarak incelenmelidir.

Akdeniz tarihi için kırılma noktası sayılabilecek bir sürece başlangıç teşkil eden İnebahtı Deniz Savaşı'nın sonuçları Osmanlı imparatorluk tarihi kadar Akdeniz'e kıyası olan başta İspanya, Venedik, Papalık, Fransa ve diğer küçük yapıllı Avrupa devletlerinin de politikalarını etkilemesi açısından önem taşımaktadır. İnebahtı, Akdeniz'in Avrupalı devletleri için aralarındaki ilişkileri etkilemesi, kısa zaman içinde ittifaklarının dağılması, kendi içine kapanan ve sessizleşen bir sürece evrilmesi sonucunu doğurmasına karşılık Osmanlılar için sonraki yüzyıllarda Akdeniz'e daha egemen olunan, yeni fetihler ve açılımlar getiren bir sürece dönüştüğünü değerlendirmek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu Preveze Deniz Savaşı'ndan (1538) sonra Akdeniz'de batıya doğru adım adım ilerleyerek 1541'de İspanya karşısında Cezayir'i savunan, 1551'de Trablusgarb'ı fethederek Kuzey Afrika'ya yerleşen ve 1560'da Cerbe Zaferi ile konumunu daha da güçlendiren¹ *Osmanlı Akdenizi*'nin² oluşmasını sağladı. Malta Kuşatması (1565) başarısız olsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'deki İspanya sömürgeleri için önemli bir tehdit oluşturduğunu gösterdi. Ayrıca Osmanlılar için bir başka vakitte yeniden organize edilecek bir donanma ile Malta adasının ele geçirilmesi mümkündür³. Bu sebeple Akdeniz'deki Osmanlı ilgisi stratejik bakımdan daha acil ve önemli görülen bir başka hedefe, yani Kıbrıs adasına yöneldi⁴.

Kıbrıs Seferi Öncesinde Osmanlı Politikaları

Kıbrıs seferi öncesinde Osmanlıların ilgi alanında neler olduğuna bakıldığında 1568-70 yılları arasında Akdeniz'in en batı ucu ile Hind Okyanusu'nun en uzak doğu ucundan

- 1 Bu süreçte Akdeniz'deki Osmanlı ilerlemesi hakkında kısaca bk. İ. Bostan, "Kanuni Sultan Süleyman ve Deniz İmparatorluğu", *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi ve Bursa*, Bursa 2019, s. 411-420.
- 2 "Osmanlı Akdenizi" tabirinin neleri kapsadığı konusunda bk. İdris Bostan, *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2017, s. 11-28.
- 3 Osmanlıların Malta seferi hakkında bk. İ. Bostan, "Malta (Tarih)", *DİA*, c. XXVII, s. 539-542; Malta seferi ruus defteri için bk. A. Cassola-İ. Bostan, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, Malta 1998, s. 125-355.
- 4 Kıbrıs seferi hakkında bk. İdris Bostan, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı", *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2017, s. 213-238.

gelen yardım çağrıları dikkat çekmektedir. Moriskolar İspanya'ya karşı, Açe İslam Devleti Portekiz'e karşı dönemin yegâne İslâm devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun donanmalarına ihtiyaç duyuyordu.

Endülüs Müslümanları/Moriskolar 1568'de isyan başlattığı için, Osmanlılar destek olmak üzere donanma ve ateşli silah gönderme hazırlıkları yapıyordu. Bu sebeple de İspanya'nın dikkati mecburen bu isyana yönelmişti. Kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa, Divân'a gönderdiği Zilhicce 978 (Mayıs 1571) tarihli mektubunda Endülüs Müslümanlarının devamlı savaşmaktan zayıf ve güçsüz düştüklerini, bu sebeple sahillerde olan Müslüman ahalinin eman dilediklerini, Kal'attı'l-Cebel'de olanların ise savaşa devam ettiklerini, buna karşılık Trablusgarb, Tunus ve Cezayir'de asayişin yerinde olduğunu bildirerek güven içinde olduklarını, Kuzey Afrika için bir İspanyol tehdidinin söz konusu olmadığını belirtiyordu⁵. Aslında Endülüs'te başlayan bu isyanın ilk safhasında Osmanlı devletinden yardım istedikleri ve bunun gereği olarak ilk zamanlarda Cezayirigarb beylerbeyi Uluç Ali Paşa'nın İspanya sahillerine donanma göndererek asker ve mühimmat yardımında bulunduğu, Osmanlı imparatorluk donanmasının da hazırlıklarını yaparak bölgeye gelme aşamasında iken Kıbrıs'a sefer düzenlenmesi kararı sebebiyle yardım işinin tamamen Uluç Ali Paşa'ya havale edildiği biliniyordu⁶. Nitekim Cezayirigarb beylerbeyi Ali Paşa'ya gönderilen 10 Zilka'de 977 (16 Nisan 1570) tarihli bir Divan hükmünde de İspanya yönetimine karşı isyan eden Endülüs Müslümanlarına Cezayir donanmasının yardım etmesinin önemi vurgulanmış, Osmanlı devlet donanmasının da yardıma gitmesi için hazırlık yapıldığı halde Kıbrıs seferinin önem kazanması sebebiyle donanmanın o tarafa gidemeyeceği bildirilmişti⁷. Endülüs'teki bu gelişmeler genel olarak tahlil edildiğinde, Endülüs Müslümanlarının İspanya yönetimine karşı isyan ederek Osmanlılara destek olmaya çalıştıkları şeklinde de değerlendirilebilir.

Diğer taraftan Portekiz baskısı altında çaresiz kalan Açe İslam Sultanlığı'na yardım için Eylül 1567'de Kızıldeniz'deki Süveyş tersanesinde donanma hazırlıkları yapan Osmanlılar, Yemen'de Zeydilerin isyan çıkarması sebebiyle bu harekâtı durdurmak ve Açe seferini tehir ederek Yemen'e ordular göndermek zorunda kaldı⁸. Bu da göstermektedir ki Süveyş'teki donanma hazırlığı Portekiz'e karşı iken Yemen'e gidecek donanma ve ordu için bir ikmale dönüşmüştü. 1566 Aralık ayından itibaren Osmanlı gemilerinin İstanbul'dan İskenderiye'ye

5 Endülüs Müslümanları, Muhammed Mansur yönetiminde 977 (1569) senesinde başlattıkları isyan sırasında muvaffak olarak Gımata'yı ele geçirmiş ve iki sene kadar hükümran olmuştu (Peçuyulu, *Tarih*, I, 485-486).

6 Cezayirigarb beylerbeyine gönderilen 10 Zilka'de 977 (16 Nisan 1570) ve Piyale Paşa'ya gönderilen 1 Muharrem 978 (5 Haziran 1570) tarihli hükümler: BOA, *MD*, nr. 9, h. 204, h. 256.

7 BOA, *MD*, nr. 9, h. 204.

8 Yemen'de isyan hareketlerinin ilk başladığı tarih 1566'dır. İsyanın giderek yaygınlaşması üzerine önce Şam beylerbeyi Lala Mustafa Paşa 1568 senesi başında Yemen için sefer serdarı tayin edildi ve sefer hazırlıkları başladığı halde bir müddet sonra bu görevi bırakması üzerine Mısır beylerbeyi Sinan Paşa Yemen serdarı oldu. Bu sene içinde Süveyş'te kadirge ve kalyonlardan oluşan bir donanma inşa edildi. 1568-69'da isyancılara karşı yürütülen harekât ve Yemen'in ikinci defa fethi hakkında geniş bilgi için bk. Hulusi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi*, Ankara 2003, c. I, s. CXV-CLX.

mühimmat ve asker taşıdıklarına, hatta Kızıldeniz'de inşa edilmekte olan kadırgalar için donanmanın ve kara kuvvetlerinin kereste ve mühimmat naklettiklerine dair raporların⁹ bulunması esasen bunu teyid etmektedir. Bu sebeple Akdeniz'de güneye doğru görülen sevkıyattaki hareketliliğin henüz Kıbrıs seferi için değil aslında Osmanlıların başka bir cephedeki deniz faaliyeti için olduğu görülmektedir¹⁰.

Halbuki bu gelişmelerin gerçek sebeplerini bilmeyen Avrupa merkezlerinde İstanbul çıkışlı Venedik baylosuna dayanan bu tür haberlerin doğrudan Kıbrıs'a sefer düzenleneceği yönünde yorumlanması o gün için anlaşılır olsa bile bugünün tarihçileri için daha dikkatle ele alınması gereken bir husustur. Osmanlı belgelerinin verdiği etraflı bilgilerin ve yaşanan gelişmelerin farkında olmadan tahminde bulunulması yapılan hazırlıkların doğrudan Kıbrıs'a olduğunun düşünülmesine yol açmıştır. İstanbul-Yemen-Açe arasındaki bu stratejik durum Osmanlıların bir süredir Akdeniz'de önemli bir engel olarak gördüğü Kıbrıs'ı daha dikkatle mercek altına almaları gerektiğini düşündürmediği anlamına gelmez.

Sefere karşı olduğu iddia edilen Sokullu Mehmed Paşa'nın gayet diplomatça Venedik baylosu ile yakın ilişki kurmasına ve yaptığı görüşmelerde bir sefer ihtimalini düşündürmeyecek tavır sergilemesine yanlış anlam yükleyen batılı tarihçilerin yaklaşımları sorgulanmaya muhtaçtır. İstanbul'daki Venedik elçisi Marcantonio Barbaro'nun (1568-1574)¹¹ yukarıda anlatılan çok çeşitli Osmanlı siyaseti karşısında yanıldığı veya bir şekilde Sokullu tarafından yanıltıldığı ortadadır. Genellikle batı menşeli yayınlarda sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın Venedik'e verilen ahidnâmeyi ileri sürerek Kıbrıs'a sefer kararına taraftar olmadığı iddiasının gerçekçi olması Osmanlı politikalarının nasıl oluştuğunu ve devlet adamlarının en ince teferruatına kadar Avrupa'yı takip ettiklerini bilenler için bir anlam ifade etmez. Gerçekte sadrazamın Venedik elçisi ile görüşmelerde izlediği ince siyasetle Kıbrıs'a bir sefere taraftar olmadığı, sadece Gırnata'da isyan eden Müslümanlara destek için donanma gönderileceği izlenimi vermesi açıkça Venedik'i yanlış yönlendirmekle alakalıydı¹². Nitekim Fernand Braudel'in Sokullu Mehmed Paşa'nın sanıldığı gibi Kıbrıs seferi aleyhinde olmadığına sefer için alınan karar ve sonraki gelişmelerden de anlaşıldığına

9 Muzaffer Arıkan-Paulino Toledo, *XIV-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995, s. 304-307. Bu hazırlıkların Kıbrıs için olduğu konusundaki yaklaşımlar için bk. Maria Pia Pedani, "Osmanlı Padişahının Adına", *İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. E. Yıldırım, Ankara 2011, s. 137-138.

10 Açe elçisinin İstanbul'daki girişimleri sonunda Rebî'ülevvel 975'de (Eylül 1567) Açe'ye gönderilmesi planlanan donanmanın Süveyş'teki hazırlıkları hakkında bk. İdris Bostan, "Kızıldeniz'de Osmanlı-Portekiz Mücadelesi: 16. Yüzyılda Süveyş, Cidde ve Muha Deniz Üsleri", *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2021², s. 159-160.

11 Venedik elçisi hakkında kısaca bk. Maria Pia Pedani, *Elenco degli inviati diplomatici veneziani presso i sovrani ottomani*, Venezia 2000, s. 26-27.

12 Braudel, Paul Herre'nin (ö.1962) Kıbrıs seferi ve sonrasına ait kitabına (*Europäische Politik im Cyprischen Krieg: 1570 – 1573*, Leipzig 1902) dayandırarak tartıştığı bu tür yaklaşımlar için bk. *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. M. A. Kılıçbay, İstanbul 1990, II, s. 283-284.

dikkat çekmesi önemlidir¹³. Bu karmaşık siyaset ortamında İstanbul'da seferin nereye olduğu konusunu doğru tahmin etmek hele yabancı misyonlar için hiç kolay değildi. Çünkü Osmanlı uygulamalarında genellikle düzenlenen büyük seferlerin nereye olacağı özellikle gizli tutulurdu.

Bütün bu sebepler göstermektedir ki aslında stratejik konumu sebebiyle Kıbrıs, artık Osmanlılar için ilk hedef haline gelmişti. Osmanlıların Kıbrıs'a yönelen bu seferi, art arda üç sene her biri bir öncekinden daha büyük yeni donanmaların hazırlanmasına sebep oldu. Osmanlılar, 1570-71'de zaferle sonuçlanan Kıbrıs seferi, 1571'de yenilgiyle sonuçlanan İnebahtı seferi ve 1572'de Akdeniz güvenliği için muhafaza seferi yapmak üzere donanmalar hazırladı.

Kıbrıs Seferi Fetvası ve Fethin Amacı

Osmanlıların Avrupa Devletleri ile ilişkilerini düzenlerken ahidnâmeler vermesi ne kadar önemli ise büyük çapta bir sefer planlarken de haklı gerekçeyi belirlemek üzere fetva söz konusu olması o derece gerekli ve önemli idi. Bu sebeple Kıbrıs ve İnebahtı seferleri ile ilgili olan birbirinden farklı konulardaki dört fetvanın tarih nokta-i nazarından incelenmesi önem taşımaktadır. Kıbrıs fetvası sefer öncesinde savaş için verilmekte olan kararın meşru gerekçelerini ortaya koyduğu halde, İnebahtı ile ilgili fetvalar savaş sonrasında ortaya çıkan meselelere çözüm bulma amaçlıdır. Bu zaviyeden bakıldığında sefer-fetva ilişkisinin düşünülen birtakım tahmini sebeplere istinad etmesi gerekmediği ortadadır ve mevcut şartlara göre hakkında karar verilmesi gereken ihtiyaçlar veya meseleler için şer'a muvafık çözüm üretildiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Kıbrıs'tan İnebahtı'ya ulaşan büyük çaplı seferlerin ve savaşların beraberinde getirdiği meseleler hakkında karar verilmesi sürecinden sonuçlanmasına kadar takip edilen uygulamaları ve yaşanan olayları göz önünde tutmak gerekmektedir.

Osmanlıların Kıbrıs seferini başlatmadan önce Venedik'e elçiler göndererek Kıbrıs'ı sulh yoluyla teslim almaya teşebbüs etmesi tâbi oldukları İslâm hukukunun gereği ve büyük stratejilerinin sonucu idi. Elçi Kubad Çavuş'un Kıbrıs'ı sulh yoluyla teslim alma teşebbüsünün olumsuz sonuçlanması üzerine Osmanlı devleti meseleyi hızla müzakere ederek karar vermeye yöneldi. Sultan II. Selim'in baştan itibaren Kıbrıs'ın fethini planladığı zaten bilinen bir husustu. Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin fetva ile verdiği destek, başta Lala Mustafa Paşa ve diğer devlet ricalinin teşviki sonucunda Doğu Akdeniz'in bu en stratejik adası için sefer kararı alındı. Bu amaçla daha önce başlatılan savaş hazırlıklarına hız verildi.

Ebussuûd Efendi'nin fetvası ile asıl vurgulanan, Kıbrıs'ın bir zamanlar İslam beldesi olduğu ve daha sonra düşman eline geçtiği için adadaki mescid ve medrese gibi Müslümanlara

13 F. Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, II, 283-284. Bazı araştırmacıların daha çok casus, memur ve temsilcilerin raporları aracılığı ile açıklamaya çalıştığı tarihi olayların gerçek mahiyeti esasen Osmanlı cihetinden araştırılmaya her zaman muhtaçtır.

ait eserlerin zaman içinde yok edildiği, dönemin İslam padişahı ve halifesinin ise bu duruma son vererek Müslüman hacı ve tüccarların yol güvenliğini sağlaması zarureti idi. Kıbrıs'a sefer düzenlemek hususunda Osmanlı devletinin karşısına çıkan en önemli sakınca 1567'de II. Selim tarafından Venedik'e verilen ahidnâmede de Mısır'ın fethinden itibaren daha önce Memlûklere ödenen Kıbrıs haracının 8.000 filori olarak Osmanlılara ödenmesine devam edilmesi idi¹⁴. Ebussuûd Efendi Kıbrıs fetvasında¹⁵ atıfta bulunduğu bu ahidnâme için Hudeybiye Antlaşması'nı¹⁶ örnek göstermek suretiyle gerek görüldüğünde ve şartlar değiştiğinde kararın da değişebileceğine temas etmektedir:

“Pâdişâh-ı ehl-i İslâm *e'azza'llâhu ensârahû tavâif-i* keferu ile sulh eylemeği ol vakit meşrû' olur ki kâffe-i müslimîne menfa'at ola. Menfa'at olmayıcak aslâ sulh meşrû' değildir. Menfa'at müşâhede olunup mü'ebbed veyâhud muvakkat sulh olunduktan sonra menfa'atlı zamânda bozulması enfa' görülse elbette bozmak vâcib ve lâzım olur. Hazret-i Resûlullah *-sallâllâhu aleyhi ve sellem-* hicret-i Nebeviyyenin altıncı yılında küffâr-ı Mekke ile on yıla sulh edüp Hazret-i Ali *-kerremallâhu vecheh-* mü'ekked ahidnâme yazup mu'âhede mukarrere kılındıktan sonra gelecek yıl bozmak enfa' görülüp hicretin sekizinde üzerlerine varup Mekke-i mu'azzama'yı feth buyurmuşlardır”

Nitekim Akdeniz'de Venedik'in Kıbrıs üzerinden Osmanlılara karşı sürdürülen korsanlık hareketlerini engellememesi ve Adriyatik'te Osmanlı sahillerine karşı başlattığı saldırılar, anlaşmak suretiyle adanın teslimini imkânsız hale getirmesi ve gönderilen elçilerin bir sonuç elde edememesi gibi sebepler Venedik ahidnâmesini hükümsüz hale getirmişti. Ebussuûd Efendi'nin Hudeybiye Antlaşması'nı ihlal eden Mekke müşrikleri karşısında Hz. Peygamber'in gereğini yaparak Mekke'yi fethetmesini (628) örnek göstermesi gerekçe olarak yeterli idi ve bunun üzerine Sultan II. Selim de Kıbrıs'a sefer düzenlenmesi kararını tasdik etti.

Kıbrıs seferinin sebepleri için tarihçiler pek çok iddia ortaya attı. Osmanlı devletinin Kıbrıs seferinin asıl sebebine dair resmi görüşünü ise en iyi şekilde Cezayirigarb beylerbeyi Uluç Ali Paşa'ya gönderilen 10 Zilka'de 977 (16 Nisan 1570) tarihli bir Divan hükmü açıklamaktadır. Bu fermana göre Kıbrıs seferinin sebebi tam anlamıyla Ebussuûd Efendi'nin fetvasında öne sürdüğü gerekçelerle mutabık idi.

14 M. Şakiroğlu, “II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler”, *Erdem*, II/5, Ankara 1986, s. 539.

15 Ebussuûd Efendi'nin Kıbrıs seferi için verdiği gerekçeli fetvanın tam metni Ek'te yer almaktadır. Bu metin, Ebussuûd Efendi fetvalarının toplandığı İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b-75a; Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 100a; Peçuyulu, *Tarih*, İstanbul 1281, I, 486-487; Kâtib Çelebi, *Tuhfeti'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, haz. İ. Bostan, TÜBA, Ankara 2018, s. 167 ve M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul 1983, s. 108-109'da bulunan suretlerden birleştirilerek oluşturulmuştur.

16 Muhammed Hamîdullah, “Hudeybiye Antlaşması”, *DİA*, c. XVIII, s. 297-299. Hudeybiye antlaşması ile ilgili geniş bilgi için bk. Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, çev. S. Tuğ, Ankara 2003, s. 255-266.

“Memâlik-i mahrûsem kurbünde vâki olan Kıbrıs cezîresinin keferesi nakz-i ahd edüp deryâ-yı hümâyunda hulûs-i niyyet ve safâ-yı taviyyet ile tavâf-ı Beytülharâm ve ziyâret-i türbet-i hazret-i Seyyidü’l-enâm aleyhi efdalü’s-salâti ve’s-selâma teveccüh eden ehl-i İslâma ve sâir tüccâr tâifesine küllî te’addileri olmağla isyân ve tuğyânları mukarrer olmağın Hakk sübhânehü ve teâlânın uluvv-i inâyetine tevekkül ve server-i kâinât ve mefhar-i mevcûdâtın -salâtullâhi aleyhi ve selâmuhü- mu ‘cizât-ı kesîretü’l-berekâtına tevessül ve istinâd eyleyüp ve sâyir sahâbî-i güzîn -ridvânullâhi teâlâ aleyhim ecma’în- ervâh-ı büzürkvârlarından istimdâd olunup evvel-bahâr-ı huçeste-âsârda cezîre-i mezbûrenin feth u teshîri husûsuna niyyet-i vâlâ-nehmet-i hüsrevânem mukarrer olmuşdur. Hakk celle ve alâ hazretlerinden me’müldür ki cezîre-i mezbûre sühûletle feth u teshîr olunup kabza-i tasarrufumuza müyesser olmağla mukaddemâ olduğı gibi ehl-i İslâmla memlû kılup şe’âir-i şer’-i şerîf edâ olunmağla züvvâr ve tüccâr ve sâyir ehl-i İslâm emîn ü sâlim varup gelüp devâm-ı devlet ve sebât-ı mecd u rif’atim ed’iyesine istiâze olalar.”¹⁷

Bu fermanın baş tarafında öncelikle İspanya yönetimine karşı baş kaldıran Endülüs Müslümanlarına Cezayir donanmasının yardım etmesinin önemi vurgulanmakta ve Osmanlı devlet donanmasının da hazırlık yaptığı halde Kıbrıs seferinin önem kazanması sebebiyle bu karardan vazgeçildiği bildirilmektedir. Devamında ise Kıbrıs’ı yönetenlerin ahidnâmeye aykırı hareket ettikleri, denizden hacca giden Müslümanlara ve tüccarlara zarar verdikleri belirtilmekte ve adanın yeniden fethi halinde eskiden olduğu gibi emin bir şekilde hac ziyaretinin ve ticaretin yapılabileceği zikredilmektedir. Bütün bu sebepler göstermektedir ki aslında stratejik konumu sebebiyle Kıbrıs, artık Osmanlılar için ilk hedef haline gelmişti.

Kıbrıs fetvası ve sonraki diğer fetvalarda da görüldüğü gibi ne fetvanın soru kısmında ne de cevap metninde söz konusu olan yerin veya olayın ismi hakkında bir açıklık yer almaktadır. Sadece fetvanın dönemi ve içinde yer alan bilgiler bu fetvanın Kıbrıs için verilmiş olacağını ima etmektedir. Tabii ki dönemin tarihçileri de bu hususu bildikleri için fetvayı Kıbrıs ile irtibatlı olarak zikretmiştir. İsim zikredilmemesinin sebebi fetvada esas olanın o olay üzerinden benzeri bütün örnekler için geçerli olma amacıdır. Bu husus şahıslarla ilgili meselelerde de fetvanın zata mahsus olsa bile şahsî olmaması ile ilgilidir¹⁸.

İmparatorluk Donanmasının Zaferi İçin Cami ve Mescitlerde Dua Edilmesi

Kıbrıs seferi öncesinde Osmanlı orduları karada ve denizde savaşlarla meşguldü. 976 (1568)’da Yemen’de çıkan Zeydi isyanları sebebiyle vezir Sinan Paşa serdar olarak Yemen’e gönderilmişti. Kızıldeniz’deki donanma da bu harekâta katılıyordu. Nihayet Yemen’de

17 BOA, MD, nr. 9, h. 204.

18 Bununla beraber Birinci Dünya Savaşı’nın başlarında cihâd-ı ekber ilan edildiğinde doğrudan savaşlıan devletlerin adları zikredilmiş, Evâil-i Muharrem 1333 (19-28 Kasım 1914) tarihli fetvalarda İngiltere, Fransa, Rusya, Sırbistan ve Karadağ devletleri ismen sayılmıştır (*Ceride-i İlmiyye Fetvaları*, haz. İsmail Cebeci, İstanbul 2009, s. 230-231).

isyanları bastıran ve yeniden düzeni sağlayan Sinan Paşa, Yemen'in ikinci fatihi olarak 4 Şevval 978 (1 Mart 1571)'de Yemen'den ayrılarak İstanbul'a dönmek üzere yola çıkmıştı¹⁹.

Diğer taraftan ise bu sırada Osmanlı orduları ve donanması Magosa hariç Kıbrıs'ın bütün topraklarını fethettikten sonra adayı müttefik Avrupa donanmasına karşı koruma amaçlı yeni bir donanmayı Akdeniz'e çıkarmakla meşguldü. Bu sebeple dini/manevi geleneğini unutmayan Osmanlı devleti gerek Yemen ve gerekse Kıbrıs ve yeniden sefere çıkacak donanmaların ve orduların muzafferiyeti için başta İstanbul olmak üzere bütün büyük şehirlerin camilerinde Kur'ân okunmasını ve çocukların mekteplerde el açıp zafer duası etmelerini isteyen emirler gönderdi. Nitekim 25 Ramazan 978 (20 Şubat 1571) tarihli Şam ve Haleb kadılarına gönderilen hüküm Kıbrıs'ta zaferin gerçekleşmesi için dualar edilmesine vurgu yapıyor ve bu sayede İslam bayrağının yükseleceği ümit ediliyordu²⁰. Yine Girid başta olmak üzere Venedik adalarını yağmalamak üzere Akdeniz'e açılacak Pertev Paşa donanmasının ve Kıbrıs'a mühimmat takviyesinde bulduktan sonra bu donanmaya katılacak olan Müezzinzâde Ali Paşa donanmasının da zaferi için aynı şekilde Şam ve Haleb vilayetindeki cami ve mescitlerde pazartesi ve perşembe günleri Fetih sûresi okunması isteniyordu²¹.

İnebahtı Deniz Savaşı, 1571

Kıbrıs seferi öncesinde sefer kararının alınmasında Ebussuûd Efendi'nin fetvası nasıl etkili olduysa İnebahtı savaşı sonrasındaki bazı uygulamalarda da yine onun fetvaları etkili olmuş ve alınacak tedbirler konusunda bu fetvalar devreye girerek hem halk nezdinde savaşın menfi sonuçları yatıştırılmış hem de yeni donanmanın inşası için maddi destek sağlanmıştı.

Osmanlı kaynaklarında “sıngın donanma savaşı”²² olarak geçen ve Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin “hezîmet-i azîme”²³ dediği İnebahtı Deniz Savaşı, Osmanlı deniz tarihinde yenilgi ile sonuçlanan ve donanma kaybedilen ilk büyük deniz savaşı olarak kayıtlara geçti. 17 Cemâziyelevvel 979 (7 Ekim 1571)'da İnebahtı Körfezi açıklarında Beydemir (bugünkü

19 Geniş bilgi için bk. İdris Bostan, “Yemen (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*, c. XLIII, s. 406-412; Yavuz, *a.g.e.*, I, s. XCVII-CVII, CXII, CXXI-CLX, CLXVIII.

20 BOA, MD, nr. 12, h. 51.

21 Haleb ve Şam kadılarına gönderilen 21 Şevval 978 (18 Mart 1571) tarihli hüküm: BOA, MD, nr. 12, h. 193.

22 Gelibolulu Mustafa Âlî, “büyük sıngın ve donanma sındı”, (*Künhü'l-ahbâr*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY. 5959, vr.458b-459a), Hasan Bey-zâde, “sıngın donanması” (Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi, Metin (926-1003/1520-1595)*, haz. Ş. N. Aykut, Ankara 2004, II, 208), Kâtib Çelebi, “Sefer-i sıngın-ı donanma” (*Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâri'l-Bihâr*, TÜBA, Ankara 2018, s. 71, 172), Solakzâde, “sıngın donanması” (*Târih-i Solakzâde*, İstanbul 1297, s. 593), Kara Çelebi-zâde, 1656'da Venedik karşısında yenilen Osmanlı donanmasından bahsederken İnebahtı'ya atıfta bulunarak “sıngın donanması” (*Ravzatü'l-ibrâr Zeyli, Tahlil ve Metin, 1732*, yay. N. Kaya, s. 263), Naima, “sıngın donanması” (*Târih-i Na'imâ*, IV, 1679) tabirlerini kullanmışlardır. Türkçede “sıngın” veya “sıngun” kelimesi “sınmak” kelimesinden isimdir. Mağlup, bozguna uğramış anlamlarına gelir (*Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983, s. 186).

23 Bu ifade Ebussuûd Efendi'nin İnebahtı sonrasında gemi inşa masraflarına karşılık olarak zekât verilebileceğine dair kaleme aldığı fetvasında geçmektedir (*Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1983, s. 63-64).

Oxia) adası yakınında Müttefik Haçlı donanması karşısında bir felakete uğrayan zafere alışkın Osmanlılar, bu sonucu kabullenmekte oldukça zorlandı. İnebahtı Deniz Savaşı'nı sadece “teknolojik bir donanma savaşı” olarak değerlendirmek doğru değildir. Bu yüzden savaşın maddi olduğu kadar manevi etkisine de dikkatle bakmak ve sonuçlarını her iki bakımdan ele almak gerekmektedir.

İnebahtı savaşına giden yol hiç şüphesiz Kıbrıs seferinin yol açtığı gelişmeler üzerinden ortaya çıktı. Kıbrıs seferine niyet edildiği sırada İstanbul'da Osmanlı siyaseti oldukça çeşitli yönlere evrilmiş gözüküyor, farklı yaklaşımların söz konusu olduğu müzakereler yapılıyor, böyle bir seferin çok yönlü zorlukları dile getiriliyordu. Bu sebeple diplomatik yollar denendikten sonra güçlü deniz ve kara ordularının Tuzla/Larnaka'dan yaptığı çıkarma harekâtıyla başlayan Kıbrıs seferinin ilk safhası 8 Rebî'ülâhır 978 (9 Eylül 1570) Cumartesi günü sabah namazından iki saat sonra Lefkoşa kalesinin fethi üzerine zaferle sonuçlanmış oldu²⁴.

Kıbrıs'ın fethi, Venedik'in teşviki ile bütün Avrupa başkentlerini bir ittifak için harekete geçirdi ve başta Papalık olmak üzere Venedik, İspanya, Portekiz, Fransa ve Malta gibi etkili donanmalara sahip devletlerin öncülüğünde Kıbrıs'ı kurtarmak için 20 Mayıs 1571'de bir Hıristiyan ittifakı kurulmasına yol açtı.

Osmanlı başkentinde de yeni fethedilen Kıbrıs'ı bu ittifakın saldırısına karşı korumak ve Girit'ten Adriyatik ortalarına kadar bütün Venedik adalarını yağmalamak ve gerektiğinde Müttefik donanmasıyla savaşmak üzere 1571 senesinde biri vezir ve serdar Pertev Paşa komutasında, diğeri Magosa'ya yardım götürmek amacıyla kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa komutasında iki büyük donanma hazırlandı. Ayrıca Rodos, İskenderiye, Eğriboz ve Midilli'nin bey gemilerine Kıbrıs'a gidecek düşman donanmasının önünü kesme görevi verildi²⁵.

İlk grup 103 kadırgadan oluşan Müezzinzâde Ali Paşa'nın donanması idi ve 16 Mart 1571'de İstanbul'dan Kıbrıs'a doğru yola çıktı. Bundan bir buçuk ay sonra ise ikinci grubu oluşturan 124 kadırgalık Pertev Paşa donanması önce padişah tarafından kabul edildi ve ertesi gün 9 Zilhicce/4 Mayıs Cuma günü hacc-ı ekber günü yani Kurban Bayramı arefesinde serdarlık beratını alarak Akdeniz'e açıldı. 15 gün sonra Sakız'a ulaşan Osmanlı donanmasının bundan sonraki İnebahtı yolculuğu daha sonra Eğriboz'da Muharrem başlarında (Mayıs sonları) Müezzinzâde Ali Paşa, Cezayirigarb beylerbeyi Uluç Ali Paşa, Trablusgarb beylerbeyi Cafer Paşa ve Hacı Murad Reis donanmalarının da katılımıyla Girit üzerinden Adriyatik'e yöneldi²⁶.

24 İdris Bostan, “Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı”, *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2021², s. 228.

25 BOA, MD, nr. 12, h. 47.

26 BOA, MD, nr. 12, h. 394, h. 396, h. 474, h. 510; Lokman, *Zübdetü'l-tevârih*, vr. 81b.

Donanma beş ay süren uzun ve çatışmalı bir seferden sonra Adriyatik'e ulaştı ve Nova kalesinden dönerek 22 Eylül'de İnebahtı'ya geldi. Donanma 3-5 Ekim'de Balyabadra'ya geçti. Burada toplanan harp meclisinde karşılaşmanın nasıl olacağı konusundaki görüşmelerden bir sonuç alınmadı ve Kapudan Paşa'nın görüşüne uyularak İnebahtı Körfezi dışına çıkılması ve savaşın orada yapılması kararlaştırıldı. Osmanlı donanması İnebahtı Körfezi'nde beklerken müttefik donanmasının yaklaşmakta olduğu haberleri alındı.

İnebahtı savaşındaki iki tarafın gemi sayısı hakkındaki bilgiler oldukça farklıdır. Osmanlı donanmasında yaklaşık 230 kadirga ve kalyata, 25.000 savaşçı vardı. Müttefik donanmasında ise 250 gemi ve 40.000 savaşçı bulunmakta idi. Bu donanmada dört taraftan top atabilen, kadirgadan büyük yedi Venedik mavnası bulunuyordu²⁷.

Müttefik donanmasının 7 Ekim sabahı erkenden Patras Körfezi açıklarına gelmesi ile savaş düzeni alındı. Osmanlı donanmasının sol kanadında Uluç Ali Paşa, merkezde Müezzinzâde Ali Paşa, sağ kanatta Şolok Mehmed Bey ve arkasında Pertev Paşa'nın gemileri yerleştirildi. Müttefik donanmasında merkeze İspanya donanma komutanı Don Juan, sağ kanada Gian Andrea Doria, sol kanada Barbarigo, ihtiyat kuvvetine ise Don Alvaro de Bazan komuta ediyordu. Venedikliler ağırlıklı olarak sol kanatta yer almıştı.

Sabah başlayan ve akşam güneş batarken sona eren savaş çok şiddetli ve kanlı oldu. Büyük savaş başladığında Kapudan Paşa başardası taşıdığı üç fenerinden tanındığı için düşman donanması topluca ona yöneldi ve iki Venedik mavnası başardayı araya alarak topa tuttu. Çatışmalar esnasında Müezzinzâde Ali Paşa tüfikle vurularak hayatını kaybetti ve gemideki iki oğlu esir edildi. Pertev Paşa gemisi topa tutulduğu için battı. Hatta denize düşen Pertev Paşa'yı, Hasan Paşa'nın oğlu Mahmud Bey kendi gemisine alarak kurtardı. Bu durum karşısında asker arasında panik baş gösterdi ve herkes kendini kurtarma derdine düştü. Osmanlı askerinin çoğu savaş esnasında hayatını kaybetti. Bir kısmı ise savaş mahalli olan Anatolizok kıyıya yakın sığ bir yer olduğu için on beş civarında gemi karaya oturunca gemilerden denize dökülenlerin bir kısmı dağa sığınarak kurtuldu, diğerleri de boğuldu.

Osmanlı kaynaklarına göre, Osmanlı donanmasından 190 gemi ya battı veya el konuldu. Yaklaşık 20.000 asker hayatını kaybetti ve 3.000 kişi esir oldu. Donanmadaki 15.000 forsa serbest kaldı. Başta kaptanıderya olmak üzere on bir sancakbeyi, pek çok alaybeyi, tersane emini, tersane kethudası ve pek çok kadirga reisi hayatını kaybetti.

Müttefik donanmasında ise 15 kadirga battı ve pek çoğu tahrip oldu. 8.000 ölü ve 20.000 yaralı vardı. Donanma komutanı Don Juan yaralanmış, Cervantes sol kolunu kaybetmiş ve pek çok İspanyol, İtalyan ve Maltalı asilzâde ölmüştü²⁸.

27 İnebahtı Deniz Savaşı sefer güzergahı için bk. İdris Bostan, "La Armada Otomana: De la Conquista de Chipre a la Batalla de Lepanto", *La Mar Roja de Sangre, Lepanto*, ed. À. C. Soto, Madrid 2021, s. 146-157.

28 İnebahtı Deniz Savaşı'nın safahatı için bk. Bostan, "La Armada Otomana", s. 158-161. Genel olarak ayrıca bk. İ. Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, c. XXII, s. 287-289.

İnebahtı Yenilgisi Nasıl Karşılandı

Osmanlı devletinin yönetim kadrolarının başta padişah olmak üzere İnebahtı yenilgisini öğrendiklerinde büyük bir şaşkınlık ve aynı zamanda üzüntü yaşadıkları dönemin tarihçilerinin eserlerine yansımaktadır. Yeni bir donanma kurulması konusundaki kararlı tutuma ve süratle harekete geçilmesine rağmen yaşanan hezimetin devlet yönetimi ve toplum üzerindeki manevi baskısının herkesi derinden etkilediğinde şüphe yoktur.

Divân-ı Hümâyûn'un resmi yazışmalarında sonucun “âyine-i takdîrde irâdetillâh bu nev' üzere sûret-pezîr” olduğuna yani takdir-i ilâhiye vurgu yapılması, savaşların sonucunun münavebe ile değiştiğini belirten “el-harbu sicâlün”²⁹ gibi mühim sözlere atıfta bulunulması ve Allah'ın hükmünün/kararının cereyan ettiğini ifade eden “el-hükmü lillâhi'l-aliyyi'l-kebir” ayetine³⁰ teslim olunması yanında, ümitsizliğe düşmeksizin “me'mûldür ki an karîb a'dâ-yı dîn ü devlete envâ'-ı kahr u mezellet müyesser etmiş ola” niyazıyla da en kısa zamanda din ve devlet düşmanlarının yenileceği ümidini taşımaları bu hâlet-i rûhiyenin en önemli göstergesidir³¹. Bu sebeple Osmanlı yönetimi İnebahtı yenilgisi karşısında bazen kendilerinin, bazen karşıdaki düşman güçlerin galip geleceğine dair bir kabul/tavır sergileyerek ve sonucu kabullenerek açıktan kimseyi suçlamadı³², ancak sebepleri hakkında değerlendirme yapmaktan da geri kalmadılar.

Bu sebeple dönemin tarihçilerinin yenilginin sebepleri konusunda bazı tespitlerde ve değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir. Selânikî'nin Venediklilere verilen sözün (ahd) tutulmamasının bu yenilginin en önemli sebebi olduğunu belirtmesi üzerinde durulması gerekir. Ülgün ve Bar kalelerinin fethi sırasında vezir Ahmed Paşa tarafından Venediklilerin serbest bırakılmaları ve istedikleri yere götürülmeleri karşılığında kendi istekleriyle kaleleri terk edeceklerini bildirmelerine rağmen, Pertev Paşa'nın donanma ile geldiği zaman mallarına el koyması ve beyleri zincire vurmaması, yani başta verilen sözün tutulmaması yüzünden bu uğursuzluğun geldiğini, savaşta mağdur olan halkın bedduasının İnebahtı'daki bu kötü sonuca sebep olduğunu belirtmesi dikkat çekmektedir³³.

29 “Harb nöbetleşedir” manasına bir Arap atasözü (Abdurrahman et-Tikrîti, *el-Emsâlû'l-Bağdâdiyyetü'l-mukarenetü* (Abdul-Rahman Al-Tikriti, *Comparative Proverbs of Baghdad*), Bağdad 1387/1967, c. II, s. 151, nr. 814).

30 Meâlî: “Artık hüküm yüce ve ulu olan Allah'ındır” (Mü'min sûresi, âyet 12, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâlî*).

31 Vezir Pertev Paşa'ya gönderilen 8 Cemâziyelâhir 979 (28 Ekim 1571) tarihli hüküm: BOA, MD, nr. 16, h. 163.

32 Uluç Ali Paşa'ya, Vezir Ahmed Paşa'ya ve Pertev Paşa'ya 4 ve 8 Cemâziyelâhir 979 (24 ve 28 Ekim 1571) tarihlerinde gönderilen hükümler: BOA, MD, nr. 16, h. 129, 139, 144, 163, 568.

33 Selânikî, “Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin; Allah'ı kendinize kefil tutarak kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizi bozmayın. Unutmayın ki yaptıklarınızı Allah bilmektedir” (Nahl sûresi, âyet 91, *Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim Meâlî*) ve “Kim Allah'a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah'a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir” (Fetih sûresi, âyet 10, *Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim Meâlî*) ayetlerini verilen sözün ve yapılan ahde uyulması hususuna, aksi durumda sonuçlarına dair delil getirmektedir (*Tarih*, I, 83).

Bunun dışında Selânikî'nin İslam askerinin hayatındaki bozulmalarını, dünyaya meydan ederek günah işlemelerini, ayrıca savaş sürecinin kötü yönetilmesini ve komutanların kendi hırslarına mağlup olmalarını sebep göstermesi üzerinde de durulmalıdır.

Donanmanın yenilgisinden dolayı II. Selim'in çok üzüntülü ve sıkıntılı olduğunu belirtirken padişahın sürekli "Yâ Fettâhe'l-kulûb, Yâ Keşşâfe'l-kürûb, Yâ Allâme'l-guyûb, Yâ Settâre'l-uyûb" tesbihâtını söylediğini belirten Selânikî, II. Selim'in bu üzüntüsünü gören müşahibi Celal Bey'in³⁴ kendisine devrin ünlü nakibüleşrafı Seyyid Muhammed Muhterem Efendi (ö. 1576)³⁵ ile görüşmesini tavsiye ettiğini zikretmektedir. II. Bayezid köşkünde gerçekleşen sohbet sırasında söz donanmaya gelince nakibüleşraf, yenilginin Müslümanların hal ve hareketlerindeki bozulma sebebiyle karşılaşılan bir uyarı olduğunu, bu şekilde düşman eliyle terbiye edildiklerini değerlendirmiş, buna rağmen yeniden bir donanma hazırlayan İslam padişahının güç ve kuvvetini bir kere daha gösterebileceğini vurgulamıştır³⁶.

Gelibolulu Mustafa Âlî de, yenilgi haberinin II. Selim'e ulaştığında başta padişah olmak üzere yöneticiler gibi bütün halkın büyük bir üzüntüye kapıldığını, "inne zelzele'te's-sâati şey'un azîm"³⁷/"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır" ayetini hatırladıklarını yazmaktadır³⁸.

Âlî, dünya var olalı böyle bir musibet yaşanmadığını belirterek ziyaret ettiği devrin önemli bir şeyhinin kendisine Cenâb-ı Hakkın sadece Müslümanların yaratıcısı olmadığını ve bütün alemlerin rızık vereni olduğu için savaşın kaybedilmesinin görünen sebepleri hakkında bazı düşüncelerini açıkladığını yazmaktadır. Bu yenilginin asıl sebebi olarak Müezzinzâde Ali Paşa'nın yersiz cesaretini ve baştardasındaki üç fanus sebebiyle tanınacağı belli olduğu halde, bizzat önden savaşa girerek düşman kadırgaları ile mavnaların arasında gösteriş yapmasını zikretmektedir. Kapudan Paşa bu yüzden hem kendi hayatını kaybetmiş hem de donanmanın kaybına sebep olmuştur. Bir de donanma denize erken çıktığı için eksik olan kürekçilerin Gelibolu ve civarındaki sahillerden zorla toplanması, müslim-gayrimüslim herkesin önce ambarlara kapatılarak sonra gemilere konulması, suçlu muamelesi yapılarak ayaklarından zincirlenmesi ve benzeri haksızlık ve eziyetler karşısında donanmanın muzaffer olmasının imkânsız olduğunu dile getirmiştir³⁹.

34 Asıl adı Hüseyin olan Celal Bey, Selim'in lalası Cafer Bey'in tavassutu ile daha şehzadeligi sırasında ona müşahib olmuştu. Ayrıntılı bilgi için bk. Âli, *Kühû'l-ahbâr*, vr. 483a-484b.

35 1536-1576 tarihleri arasında kırk sene nakibüleşraflık yapan Seyyid Muhammed Muhterem b. Seyyid Taceddin Ali el-Hüseyinî Efendi'nin siyadet hücceti için bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1965, s. 171. Onun nakibüleşraflık dönemine ait nakibüleşraf defterleri hakkında bk. Bilgin Aydın, "Meşihat Arşivi'nde Muhafaza Edilen Nakibu'l-eşraf Defterleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 10, İstanbul 2001, s. 21-26.

36 Selânikî, padişahın isteği üzerine Sokullu Mehmed Paşa'nın düzenlediği bu görüşmeden II. Selim'in memnun kaldığını belirtmektedir (*Tarih*, I, 84, 87-90).

37 Hac sûresi, âyet 1, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli*.

38 Âlî, *Kühû'l-ahbâr*, vr. 458b-459b.

39 Âlî, *Kühû'l-ahbâr*, vr. 459a.

Fetvanın Gücü: İnebahtı Savaşına Katılanlar Hakkında Ebussuûd Efendinin Kararı

İnebahtı Deniz Savaşı'nın bir felaketle sona ermesinden sonra Preveze'de kıyıya çıkan Pertev Paşa, on gün sonra İnebahtı limanına gelmiş ve savaşta ölenlerin yerine ve yararlık gösterenlere tevcihat ve terakkilerde bulunmuştu. Ancak İstanbul'a döndükten ve savaşın bütün safahatı iyice anlaşıldıktan sonra başta padişah II. Selim'in ve veziriazamı Sokullu Mehmed Paşa'nın İnebahtı savaşına katılanların hallerinden memnun olmadığı, bu yüzden de tayin ve terakkilere itibar edilmediği dikkat çekmektedir. Bu kararın alınmasında esas itibarıyla şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin İnebahtı Deniz Savaşı'na katılanlar hakkındaki fetvasının etkili olduğu görülmektedir.

Ebussuûd Efendi, donanma savaşında savaşan gazilerle savaşan kaçarken denize düşüp boğulanların şehidlik mertebesine erişip erişemeyeceği konusuna, savaşmayarak kaçıp gidenlerin durumu hakkındaki soruya verdiği fetva ile şu şekilde açıklık getirmiştir. Donanmada savaşanların gerçekten gazi olduğunu, savaşta vefat edenlerin şehid olduğunu, onların dünyada ve ahirette isimlerinin hayırla yad edileceğini ve sayısız mükafatlara nail olacaklarını ifade etmiştir. Buna karşılık, kaçarken boğulanların yahut kaçıp kurtulanların ise ebediyyen Allah'ın gazabına uğrayacaklarını belirtmiştir⁴⁰.

Fetvada verilen karar kesinlik arz etmektedir. Bu karar sonrasında Pertev Paşa'nın tuttuğu ruus defterinin üzerine bu fetva kaydedilmiş ve içindeki tevcih ve terakkiler uygulanmamıştır. İnebahtı Ruus defteri üzerindeki bu fetva kaydı, Ek II'de tam metni görüleceği üzere fetva mecmuasındakine göre daha tafsilatlıdır. Muhtemelen bu kayıt uygulamada esas alındığı için ihtiyaca mebni ilk defa defterin başına yazılmış ve yapılması beklenen işlemler de bu fetva ile durdurulmuştur⁴¹.

Bu fetvanın Osmanlı devlet uygulamasında nasıl bir karşılık bulduğu önemlidir. Nitekim Kapudan Kılıç Ali Paşa'ya gönderilen 8 Ramazan 979 (24 Ocak 1572) tarihli fermanda, bu hususa dikkat çekilerek donanmadan sağ kalan reislerin durumunun teftiş edilmesi ve savaşmayıp sahile yelken açan gemi reislerini ayrı, top isabetiyle gemileri batan reisleri ayrı defterlere kaydedip göndermesi istendi. Bu sebeple savaşan kaçanların hapsedilmesi emredilerek diğerlerine durumlarına göre terakki verilmesi kabul edildi. Mesela ünlü reislerden Arnavud Memi, Murad, Kara Hasan, Ali, İsa, Hasan ve Musa reislerine durumlarına göre maaş bağlandı⁴². Bu da göstermektedir ki, Kılıç Ali Paşa'nın tayin ve terakkileri dikkate alındığı halde Pertev Paşa ve diğerlerinin yaptığı tevcih ve terakkiler ya reddedildi veya

40 BOA, A.NŞT, nr. 1066, s. 3; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 79b; Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 99b-100a.

41 BOA, A.NŞT, nr. 1066, s. 3.

42 BOA, MD, nr. 10, h. 347.

teftişe tâbi tutuldu. Daha sonraki tarihlerde ise gerçekten savaşarak tevcihe hak kazananların ayrıldığı ve Kılıç Ali Paşa'nın yakınında olanların ve tavassut ettiği kimselerin tevcih ve terakkilerinin yapıldığı görülmektedir⁴³.

Hatta bu husus Rumeli beylerbeyi vezir Hüseyin Paşa'ya da hatırlatılmış, İnebahtı sırasında ve sonrasında Adriyatik kıyılarında harekât yönettiği için beraberinde bulunan zaim ve sipahlilere tevcih ve terakkide bulunmasına dair ikaz edilerek “geçen yıl donanma-i hümâyûnumda olan kimesnelerin uğur-ı dîn-i mübînde ihtimâmları olmayup kemâl-i ihmâl ve müsâheleleri olduğu tamâm ma‘lûm olmağın ol donanmada ve İnebahtı'da terakkilere ve manâsıba verilen ahkâm makbûl-ı hümâyûnum olmamışdır. Ol husûsda gereği gibi mukayyed olup donanma-i hümâyûnumda ve İnebahtı'da verilen ahkâm ile aslâ bir ferde terakki ve timar ve gayrı mansıb tevcih etmeyüp tezkiresin vermeyesin ki Dergâh-ı mu‘allâma geldikde makbûl olmak ihtimâli yokdur” denilerek donanmada ve İnebahtı'da verilen tevcih ve terakkilerin geçersiz olduğu bildirilmişti⁴⁴.

Buna karşılık İnebahtı savaşından önceki çarpışmalarda yararlık gösterenlerin tevcih ve terakkileri onaylanıyordu. Mesela Yanya beyi Mustafa Bey'in mirahuru olan Ahmed oğlu Sadık, Divana başvurarak donanmanın Korfu adasının yağmalanması sırasında yararlık gösterdiği için ibtida timarına hüküm verildiği halde, dönüşte beratını almak istediğinde “donanma cenginde verilen ahkâm makbûl olmadığın” kararı yüzünden berat verilmediğini, “sıfru'l-yed” yani eli boş kaldığını bildirmesi üzerine timarı uygun görüldü⁴⁵. Benzer başka örneklerin olduğunu da belirtmek gerekir.

Donanma Masrafları Nereden Karşılandı

İnebahtı sonrasında karşılaşılan en önemli husus savaşta yok olan donanmanın yerine yenisini koymak, hatta mümkünse daha iyisini inşa etmektir. Yenilgi haberinin alınmasının hemen ardından yeni bir imparatorluk donanması inşa etmek üzere gerek Tersâne-i Âmire'deki gemi inşa tezgahlarında, gerekse Karadeniz kıyıları ile diğer tersane bulunan adalar ile nehir ve sahillerde gemi inşa edilmesi için ilgili yöneticilere ve gemi yapılacak yerlerin kadılarına ve diğer ilgililere fermanlar gönderildi⁴⁶. Bunun nasıl gerçekleşeceği konusu ise muhtemelen herkesi düşündürüyordu. Çünkü gemi inşasının çok masraflı olduğu ve uzun bir zaman gerektiği biliniyordu. Nitekim daha sonraları bu husus veziriazam Koca Sinan Paşa'nın III. Murad'a sunduğu bir telhisinde de uzun uzadıya anlatılmaktadır⁴⁷.

43 BOA, KK, nr. 223, s. 79, 88, 89.

44 Vezir Hüseyin Paşa'ya gönderilen 8 Zilka'de 979 (23 Mart 1572) tarihli hüküm: BOA, MD, nr. 12, h. 1089.

45 3 Zilhicce 979 (17 Nisan 1572) tarihli Rumeli beylerbeyine gönderilen hüküm: BOA, A.NŞT, nr. 1066, s. 100.

46 İnebahtı sonrasında donanmanın yeniden inşası hakkında bk. İdris Bostan, “La Reconstrucción de la Armada Otomana”, *La Mar Roja de Sangre, Lepanto*, ed. À. C. Soto, Madrid 2021, s. 253-297.

47 *Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri*, haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2004, s. 4.

Tabii ki donanma inşasının ertesi yılın deniz mevsimine kadar yetiştirilmesi şarttı. Aksi durumda Osmanlı İmparatorluğu'nun prestiji sarsılacaktı ve bu durumu telafi edebilmesi kolay olmayacaktı. Başta veziriazam Sokullu Mehmed Paşa ve Kapudan Paşa olarak görevlendirilen Kılıç Ali Paşa bu görevin yerine getirilmesi için bütün çabalarını gösterecek ve donanma hazırlanacaktı. Sokullu Mehmed Paşa'nın devamlı şekilde tersaneyi teftişi ve gemi inşa faaliyetlerini bizzat takip etmesi bunu göstermektedir. Kapudan Kılıç Ali Paşa'nın ise bu donanmanın yapılabileceğine dair bazı tereddütleri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü o zamana kadar İstanbul'da bir görevde bulunmayan Kılıç Ali Paşa devletin gücü ve imkanları hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi değildi. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'ya tekne olarak gemileri yapmanın mümkün olduğunu, fakat mesela 200 gemiye beş-altı yüz lenger/çapa ve gemi malzemelerinden olan palamar, halat ve yelken temin etmenin zor olduğunu belirtmesi de buna işaret etmektedir. Durumun nezaketini gören Sokullu Mehmed Paşa'nın cevabı manidardır. "Paşa Hazretleri sen henüz bu devlet-i aliyyeyi bilmemişsin, be-vallâhi böyle itikad eyle bu devlet ol devlettir ki, murâd edinürse cümle donanmanın lengerlerin gümüştenden, resenlerin ibrişimden yelkenlerin atlasdan etmekte su'ûbet çekmez"⁴⁸. Yani Kapudan Paşa'ya devletin isterse bütün donanmanın lengerlerini gümüştenden, halatlarını ibrişimden ve yelkenlerini atlasdan yapmakta güçlük çekmeyeceğini söyleyerek hem güven hem de cesaret vermiştir.

Donanmanın yeniden inşası için halktan bir vergi alınıp alınmadığı ve bütün masrafların devlet hazinesinden harcanıp harcanmadığı konusu dönemin tarihçileri arasında da merak konusu olmuş olmalı ki, bu hususta farklı değerlendirmeler yapıldığı anlaşılmaktadır.

Selânikî'ye göre, İnebahtı yenilgisinden on beş gün sonra 1 Cemâziyelâhır 979 (21 Ekim 1571)'da alınan bir kararla gazâ-yı ekber ilan edilerek donanma inşası için ferman çıkartıldı⁴⁹. Devlet hazinesinin bütün bu masraflara kifayet etmeyeceği düşünülmüş olsa gerek ki vezirlerden her birinin kendi ekonomik gücüne göre inşa faaliyetlerine katılması teşvik edildi⁵⁰. Osmanlı donanmasının yeniden inşası anlamına gelen bu çok kapsamlı gemi yapım faaliyetleri sırasında gemi yapımı için kimseye bir teklifte bulunulmadığı gibi Hazine'de de para sıkıntısı çekilmediğini belirten tarihçi Mustafa Âlî ve ondan naklen Peçuyly'ya mukabil Kâtib Çelebi, o günleri yaşamış bazı Tersane kapudanlarından naklen maddi durumlarına göre bazı devlet adamlarına gemi yapmalarının teklif edildiğini belirtmektedir ki bu tespit Selânikî'nin verdiği bilgilerle de örtüşmektedir⁵¹. Nitekim vezir Lala Mustafa Paşa Antalya'da üç, Piyale Paşa Rodos ve Kocaeli'de birkaç kadirga, Reisülküttab Feridun Ahmed

48 Peçuyly, *Târih*, I, 498-499.

49 Selânikî, *Tarih*, I, 84.

50 Selânikî, *Tarih*, I, 84-85.

51 Âlî, *Kühû'l-ahbâr*, vr. 459b; Peçuyly, *Târih*, I, 499; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 176; Selânikî, *Tarih*, I, 85.

Bey de Silivri'de bir kalyata yapımını üstlenmişti⁵². Âlî, yaptığı değerlendirmede gemi inşası için kimseye emir verilmediğini, Hazine'de de bir kıtlık yaşanmadığını belirterek top, tüfek ve benzeri savaş aletlerinin de eskisinden daha mükemmel hazırlandığını yazmıştır⁵³.

Bu husus esasen Ebussuûd Efendi'nin fetvalarına da yansımış, fetvasındaki kelimeleri titizlikle seçmiş ve fetvanın amacının çerçevesini en iyi şekilde ifade etmiştir. Bu sebeple gemi yaptırımların gönüllülük esasına göre hareket ettiklerini fetvasında belirterek sadece savaş malzemelerinin temini ve gazilerin teçhizi konusunda destek olunmasını ve zekâtların verilmesini teşvik ederken gazilerin ihtiyaçları için sarf edilmek üzere olduğunu belirtmiştir ki bunlar hayır yapmaya özendirici tavsiyeler şeklindedir.

İnebahtı Sonrasında Malla Cihad ve Zekât Fetvaları

Ebussuûd Efendi'nin yeni inşa edilen donanma için gerekli malzeme ve mühimmatın teminine destek sağlamak ve tedbir almak üzere fetvanın gücünden yararlandığı ve zengin Müslümanları teşvik ettiği görülmektedir.

Donanmaya yardım konusunda Ebussuud Efendi'nin iki fetvası bulunmaktadır. Bunlardan biri mal ve canlarıyla İslam askerlerinin ihtiyacı olan savaş malzemelerini ve başka ihtiyaçlarını karşılamak üzere destek olanların da gazi ve mücahid sayılacağını, hatta malla cihad/infakın daha faziletli olduğu, diğeri ise müslümanların zenginlerinin donanmadaki “guzât-ı mü'mininin techîzine sarf ettikleri malı” zekât olarak verebilecekleri konusundadır ve zekât fetvasında donanma inşası veya gemi temini konusunda bir husus yoktur.

Malla cihada dair birinci fetvada imha olmuş donanmayı padişahın bizzat yaptırdığı ve devlet adamlarının da bu konuda yardımcı olduğu, bu sebeple bilhassa zenginlerin gazilerin ihtiyaçlarına yardımcı olmaları o da “kalb-i hâzır ve safâ-yı hâtır ile birer mikdar mâl bezl edüp asâkir-i İslâm'a mu'âvenet ve müzâheret eyleseler ânlar dahi [zümre-i] guzât ve mücâhidinden ma'dûd” olacaklarına dairedir. Bu sebeple birinci fetvada zekâtle ilgili bir husus söz konusu değildir. İkincisinde de zekâtın kimlere verileceği hususu dikkate alınarak zekâtların verilmesi hususunun zikredildiği görülmektedir.

Ebussuûd Efendi, İslam askerinin denizde uğradığı yenilginin intikamını almak maksadıyla bizzat Sultan'ın hiçbir devirde emsali görülmeyen büyük bir donanma inşası için külliyetli hazine sarf ettiğini, ileri gelen devlet adamlarının da gerekli malzeme ve mühimmat teminine çalıştığını belirterek İslâm askerlerinin canlarıyla cihâd ve gazâyaya koşmalarına karşılık zenginlerin de dini gayretleri gereği kendi istekleriyle ve maddi güçleri nispetinde

52 BOA, MD, nr. 10, h. 216, 258, 265; nr. 16, h. 263, 287; nr. 18, h. 215.

53 Âlî'nin bu tespiti İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi nüshası (*Künhü'l-ahbâr*, TY 5959, vt. 459b) ile *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri, II. cilt* (haz. F. Çerçi, Kayseri 2000, s. 83) adlı dört nüshaya göre hazırlanmış *Künhü'l-ahbâr* neşri birleştirilmek suretiyle teşkil edilmiştir.

mallarıyla yardımcı olmalarını, bu takdirde gazi ve mücahid sayılacaklarını ashabın hayatından örneklerle açıklamıştır. Özellikle bu savaş sonrasında malla yapılan cihadın canla yapıldandan daha faziletli olduğunu vurgulayan Şeyhülislâm, ayrıca deniz savaşlarının sıradan kimselerin işi olmadığını, gemilerde savaşın top, tüfek ve diğer savaş aletleriyle yapıldığı için bu silahları kullanmanın uzmanlık istediğini ve bu görevi ancak topçu, yeniçeri ve azab gibi askerlerin yapabileceğini dile getirmiştir. Bu yüzden onların ihtiyacı olan gemilerdeki savaş aletleri ile gemi mürettebatının malzemelerini temin etmenin malla cihad olacağını Allah'ı şahit tutarak ifade etmiştir⁵⁴. Üstelik fetvanın kapsamı içinde fakir Müslümanların desteğinin de söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu fetvada donanmanın teçhizine yardımcı olunması hususundaki teşvikin zekât olarak ifade edilmemiş olması ve fetvanın mecmualarda “Kitâbü'l-cihâd” başlığı altında yer alması dikkat çekmektedir.

Ebussuûd Efendi'nin öncekinden ayrı olarak zenginlerin donanmadaki gazilerin savaş masraflarına sarf edilmek üzere zekâtlarını vermeleri için de önemli bir fetvası bulunmaktadır. Çünkü Şeyhülislâm, bu donanmanın teçhizi ve savaşçıların askeri donanımları için maddi yardıma olan ihtiyacın büyüklüğü karşısında sadece malla cihâd/infakla destek olmanın yetmeyeceğini görmüş, zengin müslümanların o zamana kadar vermeleri gerektiği halde henüz eda etmedikleri zekâtları ile o sene içinde vermeleri gereken zekâtlarını ve sonraki seneler için üzerlerine terettüb edecek zekâtları da niyet ederek verebileceklerini, sonrakilerin de zekât sayılarak makbul ve meşru olduğunu bir fetva ile karara bağlamıştır⁵⁵. Burada da esas görüş zekâtın gazilerin savaş masrafları için verilmesidir. Bu da maddi bakımdan içinde bulunulan şartların önemini ve Müslüman gazilere ve donanmanın askeri malzemelerine yardımcı olunması konusunda duyulan ihtiyacın aciliyetini göstermektedir.

Ebussuûd Efendi'nin malla cihad fetvasının İstanbul Müftülük Kütüphanesi'ndeki nüshasında kaydedildiği yere “Matlab: Donanmaya zekât vermenin cevâzına dâirdir”⁵⁶ şeklinde çok sonradan bir not düğüldüğü görülmektedir. Fetvanın başına bu notu yazan zâtin devamında derkenara Hanefî fakihlerinden Burhâneddin el-Buhârî'nin⁵⁷ (ö. 1219) *Muhîti Burhânî* adlı eserinden (derkenâr: c. 1, s. 195) naklen Arapça bir fetva sureti derc ettiği tespit edilmektedir. Buna göre, Devlet başkanı olan “İmam”ın ihtiyaç halinde Beytülmâl'in “harâc” kaleminde gelir olmadığı durumda “sadaka”/zekât kalemi gelirlerinden alarak savaş için kullanabileceği, sonra harâc geliri geldiğinde aldığı kadarını sadaka/zekât gelirleri kalemine

54 *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 78b-79b; Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74a-b.

55 *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1983, s. 63-64. Bu fetva, *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 79b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74a-b'de Kitâbü'l-cihâd bahsinde yer almakta ise de *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 24b ve *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 28a'da Kitâbü'z-zekât bahsinde bulunmaktadır.

56 *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74a'daki derkenar.

57 Hayatı ve eserleri için bk. Mustafa Uzunpostalcı, “Burhâneddin el-Buhârî”, *DİA*, c. VI, s. 435-437.

iade etmesi gerektiği, savaş masrafı için sadaka gelirinin kullanılamayacağı ve alınan para borç olduğu için geri ödenmesi gerektiği, eğer alınan para fakir savaşçılara harcandıysa o zaman geri konulmasının gerekmediği ifade edilmektedir⁵⁸.

Ebussuûd Efendi'nin fetvasına düşülen bu notların sebebi araştırıldığında ise 1910'larda (Teşrinievvel 1326) donanmaya zekât verilmesi konusunun uzun uzadıya tartışıldığı ve İnebahtı sonrasında Ebussuûd Efendi'nin yeniden inşa edilen donanmanın ve gazilerin teçhizi hakkındaki iki fetvasının bu tartışmalarda delil olarak kullanıldığı görülmektedir⁵⁹. Donanmaya "iâne" maksadıyla zekât verilip verilemeyeceği meselesine tarih üzerinden mesned arayan İskilipli Âtîf Efendi, Mehmed Fahreddin, Mustafa Sabri Efendi ve Tahirü'l-Mevlevi ve benzeri devrin önde gelen ilim ve fikir adamlarının verdikleri örneklerde Ebussuûd Efendi'nin fetvalarından haberdar oldukları ve bunlara dayanarak donanmaya zekât vermenin cevazını savundukları anlaşılmaktadır. Bu görüşe itiraz eden Elmalılı Hamdi Yazır ise, kendisinin öne sürdüğü diğer deliller yanında Ebussuûd Efendi'nin zekât fetvasında da "guzât-ı mü'mininin techîzi" şartının tasrih edildiğine dikkat çekmektedir⁶⁰.

Ebussuûd Efendi'nin İnebahtı sonrasında donanmaya mühimmat temini ve gazileri teçhiz etme amaçlı verdiği malla cihad ve zekât konularındaki iki fetvasında gemi yapımı ve temini dışında⁶¹ donanmadaki görevli mürettebat dahil "guzât-ı mü'mininin techîzi" hususunun vurgulandığı açıktır. Ebussuûd Efendi, malla cihad fetvasında zekât adını hiç anmamakta, başta zenginler olmak üzere bütün Müslümanları infak⁶²/malla cihâd yapmaya teşvik ederek bunun canla cihad yapmaktan üstün olduğunu belirtmekte, zekâttan bahsettiği fetvasında

58 *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b'deki derkenar. Derkenârın sonunda bu bilginin kaynağı olarak "*Muhî-i Burhânî*, c. 1, s. 195" kaydı da yer almaktadır. Bu derkenârın hangi nüshadan istinsah edildiği tesbit edilememiştir. Tam adı, *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fıkhi'n-Nu'mânî* olan eserin günümüzde Halep Ahmediyye Medresesi nüshasına dayanarak yapılmış bir neşrinde bu mevzu da yer almaktadır (Tahrik: Abdülkerim Sâmî el-Cündî, Beyrut 1424/2004, cüz 2, s. 368-369). Beytülmal Hazinesinin nerelere harcanabileceği konusunda ayrıca bk. Mehmet Erkal, "Beytülmal", *DİA*, c. VI, s. 90-94.

59 Bu konudaki tartışmalarla ilgili bir değerlendirme için bk. Hamdi Çilingir, "Zekâta Muhtaç Donanma, Donanmaya Muhtaç Devlet, II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Devleti'nde İne-i Donanma'ya Zekât Meselesi", *İnsan ve Toplum*, c. 9, sayı 4 (Aralık 2019), s. 53- 77. Çilingir, bu araştırmasında kurumlara zekât verilmesi meselesinin ilk örneği olarak Donanma Cemiyeti'ne zekât verilip verilemeyeceği konusunun o dönemde nasıl tartışılmaya başladığını, bunu uygun gören veya karşı çıkanların yaklaşımlarında tarihî süreçteki ilk örnek olarak Ebussuûd Efendi'nin söz konusu edilen zekât fetvasını (bk. "Zekâta Muhtaç Donanma", s. 69, dipnot 16) delil gösterdiklerini zikretmekte, ancak Ebussuûd Efendi'nin konu ile ilgili diğer fetvası olan "malla cihâd" fetvasından bahsetmemektedir. Halbuki Tahirül-Mevlevi'nin verdiği örneklerde ("Zekâta Muhtaç Donanma", s. 65) Ebussuûd Efendi'nin "malla cihâd" fetvasından da haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Bu fetvanın tamamı için bu makalenin III no.lu Ek'ine bakınız.

60 Çilingir, "Zekâta Muhtaç Donanma", s. 69-76.

61 Çünkü İnebahtı sonrasında yeniden yapılacak donanmanın inşa masraflarını karşılama görevini devlet üstlenmiş, halktan vergi ve herhangi bir yardım istenmemiştir.

62 İnfâkın/malla cihâd Beytülmal'in gelir kalemlerinden olduğu ve daha çok savaş masrafları için kullanıldığı konusunda bk. Erkal, "Beytülmal", s. 93. Bu konu açık olduğu halde Fetva mecmuasında malla cihâd fetvasının yanına sonradan "Donanmaya zekât vermenin cevâzına dâirdir" notunun düşülmesi (İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74a), muhtevayı yeterince tedkik etmeden yazıldığını düşündürmektedir.

ise zekâtların sadece gazilerin teçhizi için verilmesi hususunu vurgulamaktadır. Bu sebeple Ebussuûd Efendi'nin bu fetvaları üzerinden sonraları yürütülen tartışmanın başta Elmalılı Hamdi Yazır olmak üzere diğerlerinin tedkik ve görüşleri çerçevesinde günümüzdeki uygulamalar da dikkate alınarak yeniden değerlendirilebilmesi mümkündür.

Bütün bu gelişmeler esasen Osmanlıların hukuk kurallarına olan bağlılığını ortaya koyduğu gibi, bilhassa fetva müessesesinin savaşlarla ilgili olarak bağlayıcı etkileri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu bakımdan ele alındığında bazı fetvaların dinî kimliği haricinde tarihî konular için de kaynak teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Fetva-yönetim bağlantısının gücünü ve herkes üzerindeki tartışılmaz etkisini dikkate almadan siyasetin her şeyi yönettiğine dair yaklaşımlar ortaya atmanın tartışılır olduğu açıktır. Bazen toplumun ve idarenin derinliklerine nüfuz etmiş görünmeyen bir güç olarak fetvayı sonraki yüzyıllarda bile örnek alarak ve ona dayanarak dini-hukuki-siyasi meseleleri çözme yoluna gidilmesi bu gücü temsil etmesi ile alakalıdır. Ebussuûd Efendi'nin İnebahtı hakkındaki iki fetvasının yaklaşık 350 yıl sonra Balkan Harpleri ve Birinci Dünya Savaşı sırasında yeniden yol gösterici olması veya tartışılması fetvanın topluma hayat veren etkisini gözler önüne sermesi bakımından dikkate değerdir. Bu sebeple tarihi olaylarla ilgili tespit edilecek başka fetva örnekleri sayesinde fetva-yönetim-toplum ilişkisinin daha iyi anlaşılması mümkün olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babıali Nişan ve Tahvil Kalemi (A.NŞT), nr. 1066.

Kâmil Kepeci (KK), nr. 223.

Mühimme Defterleri (MD), nr. 9, 10, 12, 16, 18.

Kaynak Eserler

Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi, Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757.

Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074.

Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178.

Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY. 5959.

Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri, II. cilt, haz. Faris Çerçi, Kayseri 2000.

Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi, Metin (926-1003/1520-1595)*, haz. Ş. N. Aykut, Ankara 2004, II.

Kara Çelebi-zâde, *Ravzatü'l-ibrâr Zeyli, Tahlil ve Metin, 1732*, yay. N. Kaya, Ankara 2003.

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, haz. İ. Bostan, TÜBA, Ankara 2018.

Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri, haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2004.

Naîmâ Mustafa Efendi, *Târîh-i Na'imâ*, yay. M. İpşirli, Ankara 2007, IV.

Peçuylu İbrahim, *Târîh*, İstanbul 1281, I.

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, haz. M. İpşirli, İstanbul 1989, I.

Seyyid Lokman, *Zübdetü't-tevârih*, Türk-İslam Eserleri Müzesi, nr. 1973.

Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Târîh-i Solakzâde*, İstanbul 1297.

Araştırma Eserleri

Arıkan, Muzaffer-Paulino Toledo, *XIV-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimize İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995.

Aydın, Bilgin, “Meşihat Arşivi'nde Muhafaza Edilen Nakibu'l-eşraf Defterleri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 10, İstanbul 2001, s. 21-26.

Bostan, İdris, “İnebahtı Deniz Savaşı”, *DİA*, c. XXII, s. 287-289.

_____, “Kanuni Sultan Süleyman ve Deniz İmparatorluğu”, *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi ve Bursa*, Bursa 2019, s. 407-424.

_____, “Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı”, *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2017, s. 213-238.

_____, “Kızıldeniz'de Osmanlı-Portekiz Mücadelesi: 16. Yüzyılda Süveyş, Cidde ve Muha Deniz Üsleri”, *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2021, s. 125-169.

_____, “La Armada Otomana: De la Conquista de Chipre a la Batalla de Lepanto”, *La Mar Roja de Sangre, Lepanto*, ed. À. C. Soto, Madrid 2021, s. 127-169.

_____, “La Reconstrucción de la Armada Otomana”, *La Mar Roja de Sangre, Lepanto*, ed. À. C. Soto, Madrid 2021, s. 253-297.

_____, “Malta (Tarih)”, *DİA*, c. XXVII, s. 539-542.

_____, “Yemen (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*, c. XLIII, s. 406-412.

Braudel, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. M. A. Kılıçbay, İstanbul 1990, II.

Cassola, Arnold-İdris Bostan, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, Malta 1998.

Ceride-i İlmiyye Fetvaları, haz. İsmail Cebeci, İstanbul 2009.

Çilingir, Hamdi, “Zekâta Muhtaç Donanma, Donanmaya Muhtaç Devlet, II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Devleti'nde İlane-i Donanma'ya Zekât Meselesi”, *İnsan ve Toplum*, IX/4 (Aralık 2019), s. 53- 86.

- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul 1983.
- Hamidullah, Muhammed, "Hudeybiye Antlaşması", *DİA*, c. XVIII, s. 297-299.
- _____, *İslâm Peygamberi*, çev. S. Tuğ, Ankara 2003, s. 255-266.
- Pedani, Maria Pia, *Elenco degli inviati diplomatici veneziani presso i sovrani ottomani*, Venedik 2000, s. 26-27.
- _____, "*Osmanlı Padişahının Adına*", *İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. E. Yıldırım, Ankara 2011, s. 137-138.
- Şakiroğlu, Mahmut H., "II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler", *Erdem*, II/5, Ankara 1986, s. 527-553.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1965.
- Uzunpostalcı, Mustafa, "Burhâneddin el-Buhârî", *DİA*, c. VI, s. 435-437.
- Yavuz, Hulusi, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzi Târîhi*, Ankara 2003.
- Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983.

EKLER

-I-

Kıbrıs Seferi Fetvası

Mes'ele: Sâbikâ bir vilâyet Dâr-ı İslâm'dan olup ba'de-zamânin küffâr-ı hâksâr müstevfi olup medâris ve mesâcidin harâb u mu'attal ve menâbir ü mehâfilin alâyim-i küfr u dalâl ile mâlâmâl edüp nice dürlü ef'âl-i habîse ile dîn-i İslâma ihânet kasdın eyleyüp ve etrâf-ı âleme evzâ'-ı kabîhaların işâ'at eyleseler pâdişâh-ı dîn-penâh hazretleri hamîyyet-i İslâm muktezâsınca diyâr-ı mezkûru küffâr-ı hâksâr elinden alup Dâr-ı İslâma ilhâk eylemeğe azîmet ve himmet buyursalar sâbikâ mezkûr keferenin tasarruflarında olan âhar vilâyetler musâlaha olundukda ellerine verilen ahidnâmede mezkûr vilâyet dâhil olmak ile şerî'at-ı mutahhara mücebine mezkûr ahidnâme nakzına azîmet buyurmalarına mâni' olur mu cevâb buyurula.

el-Cevâb: Aslâ mâni' olmak ihtimâli yokdur. Pâdişâh-ı ehl-i İslâm *e'azzallâhu ensârahû* tavâif-i keferî ile sulh eylemeği ol vakit meşrû' olur ki kâffe-i müslimîne menfa'at ola. Menfa'at olmayacak aslâ sulh meşrû' değildir. Menfa'at müşâhede olunup mü'ebbed veyâhud muvakkat sulh olundukdan sonra menfa'atlı zamânda bozulması enfa' görülse elbette bozmak vâcib ve lâzım olur. Hazret-i Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* hicret-i nebeviyyenin altıncı yılında küffâr-ı Mekke ile on yıla sulh edüp Hazret-i Ali *kerremallâhu vehih* mü'ekked ahidnâme yazup mu'âhede mukarrere kılındıktan sonra gelecek yıl bozmak enfa' görülüp hicretin sekizinde üzerlerine varup Mekke-i mu'azzama'yı feth buyurmuşlardır. Hazret-i Halîfe-i Rabbü'l-âlemîn *halledallâhu te'âlâ zılâle saltanatihî alâ mefâriki'l-müslimîn ve eyyedehû bi'n-nasri'l-azîz ve'l-fethi'l-mübîn* azîmet-i hümâyûnlarında Cenâb-ı Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Hazretlerinin sünnet-i şerîfelerine iktidâ buyurmuşlardır. Müstetbi'-i feth-i mübîndir. Bi-inâyetillâhî'l-Meliki'l-mu'în. Ketebehü'l-hakîr Ebussuûd.

(*Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b-75a; Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 100a; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 79b-80a, Kitâbü'l-Cihâd bahsi; Peçuyulu, *Tarih*, İstanbul 1281, I, 486-487; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, TÜBA, Ankara 2018, s. 167).

-II-**İnebahtı Savaşından Kaçanlar Hakkında Fetva**

Bu mes'ele beyânında eimme-i Hanefiyyeden cevâb ne vechiledir ki:

Bu def'a donanma-i hümâyûnla küffâr-ı hâksâr üzerine sefer edüp kefer-i fecereye mukâbele vü mukâteleye mübâşeret edüp cenk eden gâzîler ve ba'zılar kaçup giderken deryâya gark olmağla şehîdlik mertebesin bulur mu ve ba'zılar cenk etmeyüp kaçup gidenlerin dahi hakkında cevâb ne vechiledir beyân buyurulup müsâb oluna.

el-Cevâb: Cenk edenler hakkan gâzîlerdir *nasarahumullâhu Te'âlâ ve eyyedehum* ve ol esnâda fevt olanlar hakkan şehîdlerdir *radıyallâhu Te'âlâ anhum* dünyâda ve âhîretde zikr-i cemîlleri ve ecr-i cezîlleri bî-nihâyedir, kaçarken gark olanlar Hak hazretlerinin gazabı cânibine mübtelâlardır, halâs olanlara dahi an-karîb erişür *hazelehumullâhu Te'âlâ* kaçup kurtulanlar Hak Te'âlâ hazretinin gazabına müebbed mübtelâlardır. Ketebehû Ebussuûd el-hakîr.

(BOA, A.NŞT, nr. 1066, s. 3; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 79b; Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 99b-100a, Kitâbü'l-cihâd bahsi).

-III-

Malla Cihad Fetvası

Mes'ele: Bu def'a deryâda olan asâkir-i İslâma vâki olan hasâretin bi-inâyeti'llâhi te'âlâ ve kudretuhü'l-kâhire küffâr-ı hâksârın intikâmın alup dîn-i İslâm'ı i'zâz ve şer'-i şerfî ser-efrâz etmek için sultânü'l-islâm ve'l-müslimîn *halledallâhu saltanatehû ale'l-âlemîn* hazretleri gayret-i saltanat-ı kâhire ve himâyet-i hilâfet-i bâhire muktezâsınca âsâr-ı himmet-i âliye ve ahkâm-ı azîmet-i kâdiye ızhâr buyurup a'sâr-ı sâbıkadan hiçbir asırda vâki' olmamış bir azîm donanma-yı hümâyûn tertîb olunmak fermân edüp ânın mesâlih ve levâzımın itmâm ve ikmâli için ve sâyir âlât-ı harb u kîtâl için ve esbâb-ı harb u cidâl için hazâyin-i bî-pâyân bezl edüp ve erkân-ı saltanat dahi mühimmât-ı hurûb ve müsellemt-ı hutûb için emvâl-i azîm sarf edüp sâir asâkir-i İslâm dahi nefisleri ve mallarıyla fî sebillillâhi te'âlâ cihâd ve gazâyâ tehyi'e ve isti'dâda mübâşeret etdiklerinde memâlik-i mahmiye-i İslâmiye'de emn u emân ve râhat u itmân üzere bilâd ü emsârda ve kurâ ve aktârda mütemekkin ve mütevattın olan a'yân-ı müslimîn ve ağniyâ-i mü'minîn dahi bu hâli müşâhede etdiklerinde gayret-i dîniyye galebe edüp ve mücâhidîn-i fî sebillillâhi te'âlâ meslekine munzam olup ecr-i cemîl ve sevâb-ı cezîllerinden behre-mend olmak ricâsına her biri kudretine göre kalb-i hâzır ve safâ-yı hâtır ile birer mikdar mâl bezl edüp asâkir-i İslâm'a mu'âvenet ü müzâheret eyleseler ânlar dahi [zümre-i] guzât u mücâhidînden ma'dûd olup ânların sevâblarına kâil ve nâil olup derecât-ı âliyelerine vâsıl olurlar mı ve ne vechile müsâb ve me'cûr olurlar?

El-cevâb: Malla cihâdın indallahi te'âlâ fazlı ve sevâbı fevka'l-hadd idüğüne şübhe yokdur anın için hakkında vârid olan âyât-ı kerîme ve ehâdis-i şerîfeyi bizzat müşâhede eden ashâb-ı kirâm dahi nefisle cihâd ettikleri gibi malla cihâda dahi ihtimâm ederler idi. Hazret-i Osman dahi gazâda bin deve sebîl etmişlerdir. Abdurrahman bin Avf *radıyallahu anh* kırk vukiyye altın vermişdir. Sâirler dahi kudretlerine göre birer mikdâr verirler idi. Hatta kâdir olmayanlar ücretle amel edüp nafakalarından zâyidın techîz-i guzât için mâl-ı müslimine getirürlerdi. Ebû Akîl-i Ensârî ehl-i Medine'den birinin bostânın suvarmak için iki ölçek hurmaya gece sabâha değin kuyudan su çekiverüp bir ölçegin beytü'l-mâl-i müslimine getürmüşdür. Eger malla cihâdın uluvv-ı derecesine vâkıf olmasalar nefis-i kerîmeleri ile ettikleri cihâd ile iktifâ edüp malla cihâda bu mertebe râğbet ve ihtimâm etmezler idi. Anlardan sonra kâffe-i tâbi'în ve tebe-i tâbi'în ve sâir selef-i sâlihîn dahi kâbiran ba'de kâbir bunun üzerine icmâ' ve ittifâk edüp bu asra gelince hulefâ ve selâtîn zamanlarında ehl-i İslâm'ın a'yânı ve ağniyâsı malla cihâdî ahsen-i hasenâtdan ve efdal-i ibâdâtdan bilüp mücibiyle amel edegelmışlerdir hatta dârü'l-harbden bilâd u emsârda olan ehl-i İslâmın ricâl ve nisâsı dâr-ı harbe mücâvir olan eknâfda olan guzât ve mücâhidîne atdan ve dondan ve âlât-ı harbden ve nukûddan ve sâyir levâzım-ı mühimmatdan bî-nihâye emvâl-i azîme gönderüp mu'âvenet ederler idi. [Guzât ânınla kuvvetlenüp kefereye gâlib olup kelimetullâhi i'lâ ve dîn-i İslâm'ı i'zâz ederlerdi]. Malla cihâdın sâyir megâziden fazlı bu mertebedir ammâ bu gazâ-i mübâreke

nefisle cihâddan efdal idüğüne iştibâh yoktur. Ana delîl-i kat'î budur ki sâir gazâlar gibi muhârebeye kâdir değildir ki her kişi kâfir ile bizzat cenk ede derya muharebesi gemilerde topla tüfenk ile ve sâir âlât-ı mahsûse ile olur. Ana mübâşerete her kişi kâdir değildir. Anın topçularından ve yeniçerilerinden ve azebelerinden ve sâirlerden mahsûs ehilleri vardır. Anlar cemî'an hâzırlardır. Heman hâcet ve zarûret anların levâzım-ı mühimmâtlarına ve gemilerine ve gemilerin isti'mâl eden alatçılarının ve kürekçilerinin levâzım-ı mühimmâtlarıdır ki cümlesi malla olur nefisle olmak mümkün değildir. Lâ-cerem bu gazâ-i hümayûnda malla cihâd nefisle cihâddan derecât ile a'lâ ve evlâ idüğüne iştibâh kalmadı. Tâife-i mezbûre re'y-i sahîh edüp ve ashâb-ı ızâm ve eslâf-ı kirâmın sünnet-i seniyyelerine iktidâ etmişler *şekerallâhu te'âlâ mesâ'ihim* zümre-i guzât ve mücâhidinin derecât-ı âliyelerine vâsıl olup fevka'l-had el-hubûru cemîle ihtirâz ettiklerinde iştibâh yoktur. Lâkin ol derecât-ı âliye ve mesûbât-ı celîlelerinin husûsâtını vukûf ve tefâsîlini beyâna kudret yoktur. Âyât-ı kerîme-i nâtıkadan ve ehâdis-i şerîfe-i sâdikadan iştibâhsız yakînen ma'lûm edinüp husûlüne şehâdet vusûlüne tekeffül ile bildiğümüz bu merteye icmâliyedir ki mezkûrlar dünyâda zikr-i cemil âhirette her ne murâd edinürlerse bî-kusûr hâzır olduğundan mâ'dâ asla görülmemiş ve işidilmemiş ve kulûb-ı beşerden bir kalbe hutûr etmemiş metâlib-i aliyyeye mâlik olurlar. Vallâhu 'alâ mâ ekûlü şehîd, yu'tî mâ yeşâ'u ve yahkumu mâ yürîd. Ebussuûd.

(*Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 78b-79b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74a-b, Kitâbü'l-Cihâd bahsi).

-IV-

Gazilerin Techizi Hakkında Zekât Fetvası

Mes'ele: Donanma-yı hümayûn sâbıkâ hezîmet-i azîmeye uğrayıcak gayret-i dîn [içün] tekrâr donanmaya ağniyâ-yı müslimînden guzât-ı mü'minînin techîzine sarf ettikleri mâlî sâbıkâ lâzım olup edâ olunmayan ve hâlâ edâsı lâzım olan ve bundan sonra lâzım olacak zekâtlarına niyet edüp dahi sarf eyleseler zekât-ı mezbûre yerine geçer mi?"

el-Cevâb: Geçer, makbûl ve meşrû'dur, Ebussuûd.

(*Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 24b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 28a, Kitâbü'z-zekât bahsi).

-V-

Gazilerin Techizi Hakkında Zekât Fetvası

Mes'ele: Ağniyâ-yı müslimîn zikr olunan guzât-ı mü'minînin techîzine sarf ettikleri malî sâbıkâ lâzım olup edâ olunmayan ve hâlâ edâsı lâzım olan ve bundan sonra lâzım olacak zekâtlarına niyet edüp ve dahi sarf eylese zekât-ı mezbûre yerine geçer mi?

El-Cevâb: Geçer ve makbûl ve meşrû'dur. Ebussuûd.

(*Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 79b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b, Kitâbü'l-cihâd bahsi).